

УДК 811.14'06'271-057.87

УКРАЇНА І ГРЕЦІЯ: СПЕЦИФІКА ВЗАЄМОДІЇ У СФЕРІ МОВИ І КУЛЬТУРИ В ОСТАННІ ДЕСЯТИРІЧЧЯ

Макарова Л. П.

У статті висвітлюються головні моменти взаємопроникнення мови і культури у діалозі Україна – Греція за останні двадцять років у сфері освіти, робиться аналіз позитивних результатів цього симбіозу і визначаються пріоритети подальшого розвитку.

Ключові слова: україно-грецькі зв'язки, пріоритети розвитку, мовна компетенція, концепція іншомовної освіти, комунікативна компетенція, комунікативні вміння і навички, культурологічна змістова лінія

В статье освещаются основные моменты взаимопроникновения языка и культуры в диалоге Украина – Греция за последние двадцать лет в сфере образования, делается анализ положительных результатов этого симбиоза для обеих стран и определяются приоритеты дальнейшего развития.

Ключевые слова: украинско-греческие связи, приоритеты развития, языковая компетенция, концепция иноязычного образования, коммуникативная компетенция, коммуникативные умения и навыки, культурологическая содержательная линия.

The article highlights the main points of the interpenetration of language and culture in the dialogue Greece-Ukraine over the past twenty years in education, gives analysis of the positive results of this symbiosis for both countries and identifies priorities for further development.

Key words: Ukraine-Greek relations, development priorities, language competence, the concept of foreign language education, communicative competence, communicative skill, cultural content line.

Кінець ХХ і початок ХХІ ст. яскравим періодом розквіту україно-грецьких зв'язків. Глобалізаційні процеси світової культури та освіти не могли не торкнутися України та Греції. Тому стрімкий розвиток спілкування двох країн привів до зародження цілого напрямку, що має назву *україно-грецькі зв'язки пострадянського простору*. З'являється нова культура спілкування, взаємовпливів, стосунків, бізнесу, обміну людським фактором. Уся ця аксіосфера у процесі розвитку потребує досконалого знання мови для спілкування. Мова сприяє взаємному пізнанню національних особливостей, засвоєнню культурної спадщини. Лише завдяки спілкуванню людина досягає вищого культурного розвитку. Пізнання культури іншої нації вимагає емоційно-інтелектуальної активності, систематичності накопичення знань про її мову і зміст іонаціональних культурних цінностей. Мова має здатність впливати на формування та розвиток народної культури, культура народу вивчається через мову. Сучасна концепція іншомовної освіти будується на інтегрованому навчанні мови та культури країн, мова яких вивчається, на діалозі рідної та іноземної культур. Головна мета такої освіти – навчання мови через культуру за допомогою ключових слів конкретної мови, а культури – через мову. Саме таке навчання іноземної мови дає можливість для культурного іншомовного спілкування.

Україна та Греція мають давню історію зв'язків у політичній, релігійній, духовній, культурній, економічній сферах життя двох народів. Кожен період цієї історії був унікальним у своєму часі і просторі і давав плідні результати на шляху історичного розвитку обох країн. На нашу думку, в цьому діахронічному поступі можна виділити останнє десятиріччя минулого і перше десятиліття нового ХХІ ст., які мають свою специфіку відносин у сфері мови і культури. У запропонованій статті зробимо спробу висвітлити основні моменти взаємодії мови і культури в Україні та Греції за останні двадцять років у сфері освіти; проаналізувати позитивні результати цього симбіозу; визначити пріоритети подальшого розвитку.

Слід зазначити, що на зламі тисячоліть розширився ареал вивчення новогрецької мови. Нині вона вивчається в середніх і вищих навчальних закладах, а також викладається на курсах у Києві, Маріуполі, Ніжині, Одесі, Харкові, Житомирі, Донецьку, Автономній Республіці Крим (Старий Крим, Феодосія, Керч, Сімферополь, Севастополь та ін.), тобто там, де історично існували грецькі поселення. Це основні центри відродження культурних грецьких традицій та мови. Останнім часом інтерес до грецької мови, історії Греції та її культури зростає і серед інших національностей. Про це свідчить той факт, що з 1994 р. у Київській середній школі № 94 за ініціативи грецького товариства на основі одного першого класу до навчальної програми було введено вивчення новогрецької мови. У 2007 р. їй присвоїли статус спеціалізованої школи "Еллада" з вивченням новогрецької мови як першої іноземної мови, при цьому кількість учнів, які бажають вивчати мову і культуру Греції, не зменшується, а навпаки, кожного року проводиться конкурс для вступу до школи. Що стосується вищої школи, то грецьку мову вивчають у Києві в Національному університеті імені Тараса Шевченка, Національному університеті "Києво-Могилянська академія", Національному лінгвістичному університеті, Київському славістичному університеті, Інституті лінгвістики і права, у Національному торгово-економічному університеті. Кількість студентів і учнів саме грецького походження тут невелика, і такий інтерес можна пояснити особливим ореолом античності, історичною винятковістю цієї древньої мови, пов'язаної з джерелом культури всього людства, а також намаганням грецького уряду сприяти поширенню еллінізму у світі, зокрема в Україні.

В Україні активне вивчення новогрецької мови та культури почалося з відродження самосвідомості всіх національних меншин, що населяють нашу країну, з прийняття Закону про мови. Велику допомогу у справі поширення еллінізму в Україні уряд Греції почав надавати з кінця 80-х рр. минулого сторіччя. Зокрема, Міністерство культури та Міністерство освіти і релігій усіляко сприяли безкоштовному забезпеченню середніх та вищих навчальних закладів України, де почали викладати новогрецьку мову, необхідними підручниками, посібниками, аудіоматеріалами та відеокасетами, створеними у таких відомих лінгвістичних центрах, як Інститут новогрецької мови ім. Маноліса Тріандафілідіса при Салонікському Аристотелівському університеті, Науково-освітньому центрі університету в м. Ретімно (острів Крит), лінгвістичному центрі Афінівського університету ім. І. Каподистрія, Центрі міжнародних культурних зв'язків Патрського університету.

При грецькому посольстві у Києві з 1996 р. почав працювати відділ освіти, який першим очолив тоді координатор з питань навчання грецької мови та культури в Україні пан П. Коціоніс, і його активна діяльність, а також економічна допомога грецького уряду сприяли поширенню і плідній роботі курсів новогрецької мови, танцювальних дитячих та юнацьких ансамблів, ансамблів народної та сучасної грецької пісні у регіонах етнічного проживання греків в Україні. Також через грецьке посольство була надана можливість подавати заяви бажаючим навчатися на мовних курсах при грецьких університетах. Кандидати мали право на пристойну стипендію, безкоштовне харчування, а у деяких університетах – і на безкоштовне проживання. Згідно з навчальними програмами навчання тривало від місяця – півтора до року і складалося з практичних занять з грецької мови, які вели викладачі університетів; із різноманітних екскурсій та подорожей історико-археологічними місцями та музеями, якими так багата Греція; з проведення різних зустрічей, обговорень, диспутів з популярних філософських та соціальних тем чи то в мерії міста, чи на виставках книг, чи на мистецьких фестивалях. Слухачі курсів, якщо дозволяв їх рівень знання мови, мали право відвідувати лекції професорсько-викладацького складу університету з культури, історії, мистецтва, літератури. Таким чином, як бачимо, існує двосторонній інтерес у вивченні новогрецької мови та культури як із боку громадян України, так і з боку грецького уряду. В обох країнах відкриваються школи, навчальні заклади, культурні центри з вивчення української / новогрецької мови та культури. Організуються різноманітні навчальні та культурологічні програми. Отже, реальні перспективи подальшого розвитку вивчення мови та поширення еллінізму в Україні є актуальними в наш час.

Україна може пишатися здобутками в галузі грецької філології, традиціями викладання грецької мови та культури. Саме в Київському державному університеті працювали у середині минулого сторіччя і до кінця 80-х рр. всесвітньо відомі вчені-

елліністи професори Андрій Білецький, укладач російсько-новогрецького та новогрецько-російського словників, автор багатьох наукових статей із грецької філології, викладач давньогрецької та новогрецької мов, Тетяна Чернишова, мовознавець, перекладач, викладач новогрецької мови. Їх ентузіазм і філеллінізм не дали згаснути елліністиці в Україні, і їх учні Н. Ф. Клименко, О. Д. Пономарів, Є. К. Чернухін у 2005 р. випускають новогрецько-український, а в 2007 – українсько-новогрецький словники. Таким чином в Україні вперше з'явилася можливість вивчати грецьку мову, перекладаючи іноземну лексику безпосередньо, без третьої мови.

Мова, будучи універсальним засобом передачі інформації про всі сфери життя людини і людського суспільства, є відображенням культури народу, який нею розмовляє. Культура народу (від лат. *cultura* – догляд, освіта, розвиток) означає сукупність матеріальних і духовних цінностей, які він створив упродовж своєї історії. Мова утримує в одному духовному полі національної культури усіх представників певного народу і на його території, і за її межами. Вона відображає всі явища культури, є їх концентрованим виявом. Людина – творець культури, а мова є засобом її вираження. Чим вищий рівень культури людини, тим вищий рівень її мовної підготовки [3, с. 98].

І тому важливим завданням є створення такого навчального матеріалу, а саме: підручників, посібників, методичних розробок, які б дали можливість найбільш повно та ґрунтовно не лише засвоїти мову свого або іншого народу, але й усвідомити, увібрати в себе все багатство і розмаїття духовного і культурного потенціалу носія мови. Культура і мова – складні семіотичні системи. А. Білецький розрізняє такі сторони у культурі людського суспільства: логічну – накопичення знань науки; ідеологічну – релігія та філософія; політичну – організація суспільства, державний устрій, міжнародні відносини, союзи, договори, угоди; етичну – побут, звичаї; економічну – промисловість, виробництво продуктів та засобів існування людей, обмін та торгівля; технічну – створення засобів виробництва, знарядь праці, інструментів та механізмів, генераторів енергії; артистичну – мистецтво, словесність, художня література, поезія, музика, театр, живопис, скульптура, архітектура [1, с. 166–169]. І саме таким орієнтирам мовної компетенції школяра, студента чи слухача курсів повинні відповідати мовні підручники, оскільки їх зміст складається не лише з граматичних правил і практичних вправ, але також із текстів, мета яких – засобами мови ознайомити з різними сторонами культури того суспільства, мова якого вивчається.

На початку 90-х рр. минулого століття, коли мови національних меншин лише розпочинали викладати у школах України, вчителям доводилося самим шукати навчальний матеріал, підбирати тексти, завдання, вперше розробляти методику викладання даної мови, а також писати програми, підручники, навчальні посібники, які слугували поставленій меті вчити мови

Учень А. Білецького і перший учитель новогрецької мови у київській школі № 94 Олег Угрінович робить перші спроби і випускає на початку 90-х рр. шкільні посібники з вивчення новогрецької мови для 1–4-х класів та збірник народних грецьких пісень і колядок. Ці посібники базувалися, в основному, на невеличких текстах з грецької міфології та історії, їх можна було використовувати для навчання читання та ознайомлення дітей з багатою грецькою культурою, щоб викликати зацікавленість до вивчення мови. А от збірник пісень і колядок приніс неоціненну користь для залучення учнів до аматорської діяльності під час проведення різноманітних свят, концертів, зустрічей, присвячених державним національним і релігійним святам Греції і України. Олена Вовк, теж учениця А. Білецького і Т. Чернишової, в 1991 р. видає невеликим, на жаль, тиражем посібник із новогрецької мови для вищої школи лінгвокраїнознавчого та культурологічного характеру, яким користувалися студенти для підготовки до екзаменів з лінгвокраїнознавства та мови. У 2005 р. побачив світ і навчальний посібник з новогрецької мови для середньої школи Л. Макарової “Грецька зоря”, який базувався на адаптованих текстах з історії, грецької міфології, країнознавства, літератури, і за допомогою вправ і завдань до кожного тексту була спроба спрямувати учнів на порівняльний аналіз грецьких і українських традицій, культурних надбань, а також мовних явищ в обох мовах. Відомо, що над підручниками з грецької мови працювали вчителі Сімферополя (А. Лазаріді), Севастополя (В. Ляхова), Донецька (Н. Калосерова), Маріуполя (Л. Сагірова) та ін. Це були досвідчені вчителі-практики, яким конче потрібні були

підручники для роботи з учнями. Методична недосконалість, економічні труднощі, а головне, мабуть, те, що грецька сторона приклала великі зусилля для забезпечення підручниками із Греції всіх, хто бажав вчити новогрецьку мову, зупинила розробку і випуск українських підручників новогрецької мови.

Щодо грецьких підручників, то треба надати належне, що вони відповідають усім сучасним методико-навчальним вимогам: мають цікаві кольорові ілюстрації, враховують вікові особливості і розвиток дитини, подають послідовне накопичення лексичного, граматичного матеріалу, їх навчальні тексти відображають сучасне життя країни, розповідають про її минуле, ознайомлюють із традиціями і культурою народу. В українських школах з дозволу Міністерства освіти і науки України тепер користуються декількома комплектами підручників з мови з греко-російськими словниками для початкової, середньої та старшої школи. Необхідно надати належне укладачеві підручників з новогрецької мови для учнів молодших та середніх класів, вчителю-методисту А. Хатзіпанайотіді, яка неодноразово приїжджала в Україну для проведення семінарів, курсів підвищення кваліфікації, які організовувало грецьке Міністерство освіти та релігій за свій кошт з допомогою грецького посольства на базі шкіл із вивченням новогрецької мови у Маріуполі, Сімферополі, Одесі, Києві з метою ознайомлення із загальноєвропейськими стандартами і навчання сучасній методиці викладання іноземних мов українських вчителів новогрецької мови.

У вищій школі останні два десятиріччя користувались підручниками таких відомих мовознавців, як Г. Бамбінютіса, С. Арванітакі, виданими в Афінах, Є. Панагопулу і А. Хатзіпанайотіді (видання Салонікійського університету), а також дуже популярним у 90-х рр. “Ελληνικά τώρα (Грецька сьогодні)” авторів Д. Димитра та М. Папахімона. На жаль, до цього часу так і не надруковані українські підручники з новогрецької мови, хоча вони існують в електронних варіантах, що говорить про творчий потенціал українських мовознавців, любов до своєї справи, бажання удосконалюватись.

Аналізуючи підручники та посібники з новогрецької мови, можна провести таку унікальну паралель, що всі вони насичені культурологічними термінами і тематикою, починаючи від початкової школи, де кожна дитина засвоює знайомі їй з рідної мови, а тепер озвучені і по-грецькі, слова: трапеца, літургія, міфи, історія, міфологія, олімпіада, театр, ваза, сфера та ін. – і до старших класів або у вищій школі, коли вживаються наукові терміни грецького походження, запозичення або лексичні кальки з грецької у слов'янські мови: іконографія, хореографія, ікона, канони, епоха, хронологія, муза, музики, філософія педіатрія, кардіологія, іподром, телефон, поліфонія, астронавт, евфонія і т. п. Грецька мова живить рідну мову, наповнюючи її як картинами античної історії, яка є і джерелом слов'янської культури, так і образами сучасного життя у вимірі культури, мистецтва, соціальних відносин, філософських інтерпретацій.

У підручниках присутні культурологічні теми, які не тільки ознайомлюють з історією, життям народу, звичаями, традиціями, зі специфічними характеристиками новогрецької мови, а й допомагають формувати комунікативні вміння і навички, вчать пізнавати світ, дають зразки духовності, моралі, інтелігентності.

Велике значення для розвитку зв'язків між Україною та Грецією, особливо в галузі розвитку мови і культури відіграють міжнародні науково-практичні конференції, які регулярно проводяться в Маріупольському державному університеті і на базі університетів, де вивчається грецька мова. Доповіді з питань культури мови, взаємодії мови і культури, культурологічного підходу до вивчення мови відповідають меті і пріоритетам мовної освіти, змісту навчання грецької мови [2; ;4]. Культурологічна змістова лінія, яка є головною ланкою змісту навчання, формує загальну культуру молодого покоління, сприяє становленню сучасного уявлення про світобудову, суспільство, природу, людину, сенс життя в аспекті їх розвитку, а також розвитку духовної сфери особистості [5].

Розвиток духовності, культури особистості неможливий без мови, яка потребує глибокого вивчення і ознайомлює з духовними і культурними скарбами, які створював народ за час свого існування і розвитку. Культурологічний підхід у навчанні грецької мови є необхідним, бо він не лише забезпечує суму певних знань з мови, але й спонукає до соціально-культурного і духовного розвитку мовної особистості, комунікативної компетентності.

Український і грецький народи є духовно близькими. Хоч і в різні періоди свого розвитку, але вони прийняли одну віру, і саме грецькі духовні просвітителі, починаючи від святих апостолів Кирила і Мефодія, вчили наш народ нової віри, вносили у слов'янські мови нові поняття, терміни, пов'язані з християнським ученням, церковними догмами, релігійним життям. Церква в Греції не відділена від держави, а це означає, що в школах і вищих навчальних закладах вивчається теологія, і знання текстів Священного Письма, молитов, історії християнства, псалмоспіву для кожного грека звична справа, що не лише підносить його духовно, але й збагачує особистий словниковий запас. За останні двадцять років, вивчаючи новогрецьку мову, наші учні і студенти мали змогу доторкнутися до невмирущих духовних джерел наших народів і саме через мову осягнути і відчутти той неоціненний скарб, який передали нам греки разом із православною вірою. На різноманітних зустрічах, прийомах на честь національних свят, які проводило посольство Греції в Україні, на концертах, вечорах, організованих грецькими національними та культурними товариствами, учнівських і студентських зібраннях, присвячених грецькій тематиці, – скрізь за грецькою традицією присутні духовні особи і або виконуються духовні пісні до свят, або проводяться молебні для благословення на добрі справи. Одним із яскравих прикладів, на нашу думку, може бути проведення в Київському славистичному університеті щорічної наукової студентської конференції "Від духовних джерел Візантії до сучасної України", присвяченої трьом ієрархам-просвітителям, отцям церкви, вченим, чиє слово ще з IV ст. н. е. стало взірцем вишуканості, лаконічності, конкретності, досконалості у вираженні думки, – В. Великому, І Златоусту та Г. Богослову. За тринадцять років вона стала всеукраїнською, починається з молебна і концерту хору духовного співу. Виступи учасників, студентів, аспірантів, учнів старших класів українською, російською чи грецькою мовою висвітлюють мовознавчі, літературознавчі, історичні, теологічні, культурологічні теми і завжди зацікавлюють неординарністю мислення, новизною наукових розробок.

Розвитку стосунків між нашими народами і подальших взаємовпливів у галузі мови і культури сприяє і діяльність греко-сербсько-українського товариства дружби і співпраці Трьох Святителів та Апостолів Кирила і Мефодія на чолі з протоієреєм Сотирисом Коскорис. Товариство видає науково-інформаційний збірник, у якому друкуються матеріали з історії, культури, мови, духовного життя. Один з останніх випусків включав матеріали науково-практичної конференції, присвяченої питанням співпраці трьох країн у різних сферах духовного і культурного життя, яку товариство провело у жовтні 2012 р. у м. Ніш (Сербія) [7]. Учасники конференції при обговоренні підсумків підкреслили, що дві слов'янські мови – сербська і українська – та грецька мова, які звучали на конференції, мають свої національні структурно-лексичні, граматичні особливості, свою неповторну мовну систему, але кожна з них мовою культури передає однакові почуття, людські реальності і духовні цінності. Іншу культуру можна зрозуміти і засвоїти лише у процесі будь-якої діяльності (практичної, навчальної тощо), що неможливо без процесів мислення, пов'язаних із мовою. Пізнати культуру іншої нації можна лише завдяки спілкуванню, тобто мова і культура завжди взаємодіють і передбачають емоційно-інтелектуальну активність суб'єкта сприйняття, систематичність накоплення знань про зміст іонаціональних культурних цінностей. Обмін духовними цінностями, ознайомлення із досягненнями культури інших народів збагачує особистість. У процесі діяльності суб'єкт культури змінюється сам, розвиваючи при цьому зміст і склад національної мови і культури.

Отже, у процесі розвитку зв'язків України і Греції у сфері мови і культури відбуваються позитивні зміни, які ведуть до подальшого культурного і духовного розвитку особистості, покращення політичного клімату, зміцнення дружніх стосунків у всіх сферах життя наших народів. Цей процес передбачає пошуки нових шляхів для створення суспільства, яке б відповідало кращим моральним, духовним, культурним зразкам, які створює людство.

Література

1. Білецький А. О. Про мову і мовознавство : навч. посібник для студентів філол. спец. вищ. навч. закладів / А. О. Білецький. – К. : АртЕк, 1996. – 224 с. – (Трансформація гуманіт. освіти в Україні).

2. Діалог культур у контексті історії українсько-грецьких зв'язків: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К. : НАКККІМ, 2011. – 275 с.
3. Мамчур Л. Взаємодія мови і культури – необхідна умова формування комунікативної компетентності учнів: Психолого-педагогічні проблеми сільської школи / Лідія Мамчур // Науковий збірник. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. – Умань, 2006. – Вип. 17. – С. 85–87.
4. Наука та освіта в сучасному університеті в контексті міжнародного співробітництва : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (23–25 травня 2011 р.). – Маріуполь : МДУ, 2011. – 565 с.
5. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Рідна мова (5–12 класи). – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 201 с.
6. Розвиток еллінізму в Україні у XVIII–XXI ст. : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (21–23 травня 2007 р.). – Маріуполь : МДУ, 2007. – 554 с.
7. Επικοινωνιακό ενημερωτικό έντυπο ενорιακής κοινότητας Παμμεγίστων Ταξιαρχών Ιερός Ναός Αγίων Τριών Ιεράρχων. – Πορρωβίτσης Αιγιαλείας. αρ. 28, 2012. – 120 σ.